

УДК 378.147

О.О. Ільїна, Т.Ф. Отрошко

<https://orcid.org/0000-0003-1951-4311>

ПІДГОТОВКИ ДО РОЗРОБЛЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ГЕНДЕРНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ІГОР НА ОСНОВІ СУБ'ЄКТ-ОБ'ЄКТ-СУБ'ЄКТНОГО ПІДХОДУ

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку системи педагогічної освіти вимагає практичної фахової підготовки майбутніх учителів, які здатні цілісно бачити професійну діяльність, здатні до самостійного прийняття рішень, володіють спеціальними вміннями і навичками. Одне з основних завдань вищої школи – професійно компетентний майбутній фахівець, який здатен вільно й активно мислити, самостійно генерувати та втілювати нові ідеї й технології навчання та виховання й у такий спосіб домагатися кращих результатів у своїй професійній діяльності, реалізації власних професійних можливостей (Державний стандарт початкової освіти, 2018). Здатність і готовність діяти виступають визначальними компетентностями, які повинні бути сформовані під час навчання в закладах вищої освіти. У зв'язку з цим перехід до компетентнісної моделі навчання обумовлений необхідністю забезпечення професійної підготовки у відповідності до вимог стейкхолдерів.

Питання формування культури гендерних відносин суб'єктів процесу освіти та виховання привертають останнім часом все більше коло досліджень. На досягнення гендерної рівності спрямовано низку як міжнародних, так і вітчизняних і соціальних ініціатив, що впливають на гармонізацію відносин у суспільстві. Організація Об'єднаних Націй визначає однією з головних проблем ХХІ століття питання гендерних відносин.

Рівні права й можливості чоловіків і жінок указують на необхідність формування культури гендерних відносин, що характеризуються відвертістю, довірою, приязню, повагою та гуманним ставленням до представників протилежної статі. Основи культури гендерних відносин повинні закладатися ще в молодшому шкільному віці.

Роль закладів системи освіти в даному процесі визначена Наказом Міністерства освіти і науки України «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту» (2009 р.), в якому зазначено, що першочерговим завданням є підготовка навчальних програм, підручників і посібників із урахуванням гендерного підходу у вихованні хлопчиків і дівчат у дусі поваги до прав і можливостей статі та вільного волевиявлення особи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз психолого-педагогічних праць (Н. Бібік, Н. Гавриш, Г. Костюк, Н. Луцан,

І. Сікорський, В. Сухомлинський, О. Савченко, К. Ушинський) дає підстави констатувати, що в молодшому шкільному віці провідними видами діяльності виступають ігрова та навчальна.

Питання суб'єкт-об'єкт-суб'єктних відношень порушувались у працях Г. Андрєєвої, А. Бодаєва, Є. Головахи, А. Петровського, В. Рубцова та інших учених. Але при цьому гендерні педагогічні ігри на основі суб'єкт-об'єкт-суб'єктних відносинах не були предметом вивчення.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Отже, метою підготовки майбутніх вчителів початкових класів є формування у них професійних умінь й особистісних якостей фахівця, оволодіння найважливішими видами професійної діяльності.

Визначення методики дослідження. Аналіз нормативних документів, психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження; обґрунтування понять.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна школа має завданням формувати цілісну систему універсальних компетентностей, а також досвід самостійної діяльності та особистої відповідальності учнів. У Концепції Нової української школи, Національній стратегії розбудови безпечної і здорового освітнього середовища у Новій українській школі особлива увага приділяється ключовим компетентностям. Гендерна компетентність учнів є істотною складовою системи ключових компетентностей, оскільки сучасна освіта детермінується орієнтацією на розуміння їх унікальності як представників певної статі, орієнтацію на формування у них гендерної компетентності (Концепція Нової Української Школи, 2016).

В умовах реформування Нової української школи, приведення національної системи освіти до загальноєвропейських світових норм у процесі виховання хлопчиків і дівчат залишається невирішеним завданням подолання роз'єднаності між представниками протилежних статей. Серед нових педагогічних завдань усе більшої актуальності набуває пошук ефективних шляхів формування культури гендерних відносин у молодших школярів, що на практиці проявляється під час їхньої взаємодії у виконанні спільних справ (Концепція Нової Української Школи, 2016). Гендерна соціалізація хлопчиків і дівчат можлива лише в спільному середовищі, де діти мають можливість спілкуватися, грати, виконувати спільні дії, але при цьому вони можуть і показати особисті індивідуальні особливості, а також якості, властиві власному гендеру (Нова українська школа : поради для вчителя, 2017).

На основі узагальнення теоретичних положень та понять «гендер», «культура», «гендерна культура», розкрито суть поняття «культура гендерних відносин молодших школярів» як сукупності знань, форм мислення, способів діяльності з урахуванням вікових особливостей здобувачів початкової освіти, що спираються на накопичені суспільством статево-рольові цінності гендерної культури (Ільїна, 2021).

Проведений аналіз дозволяє виділити складові гендеру молодшого шкільного віку:

- здатність ідентифікувати себе з представниками своєї статі. Формування статевої ідентифікації пов'язано з розвитком самосвідомості дитини. У нормі первинна статеві ідентичність формується у дітей у віці до трьох років. У цей період діти навчаються правильно відносити себе до певної статі, визначати стать своїх однолітків, розрізняти чоловіків і жінок. Ідентифікація має на увазі сильний емоційний зв'язок з людиною, «роль» якої дитина приймає, ставлячи себе на її місце. Яскравим прикладом цього є імітаційна гра. У процесі рольової гри діти засвоюють соціально прийнятні норми гендерної поведінки і їхні ціннісні орієнтації;

- уміння співвідносити свою гендерну поведінку з поведінкою інших. У молодшому шкільному віці процес статевої ідентифікації включає в себе три аспекти: когнітивний – дитина починає відносити себе до одного з двох статей, набуває уявлення та зміст типової рольової поведінки; емоційний – статеві переваги, інтереси, ціннісні орієнтації, реакції на оцінку, прояв емоцій, пов'язаних з формуванням рис маскулітності та фемінності; поведінковий – засвоєння типової для статі моделі поведінки;

- знання про «жіночі» і «чоловічі» види діяльності, професії. Ринок праці внаслідок існування в суспільстві певних гендерних стереотипів розділяється на «чоловічий» і «жіночий». Присутність жінок у «чоловічій» сфері та чоловіків в «жіночій» часто сприймається як рідкість, як дивина і цьому приділяється підвищена увага як виключення з правил. Розвиток і виховання з урахуванням гендерного підходу передбачає розширення професійних можливостей як для дівчат так і для хлопчиків;

- зовнішні та внутрішні аспекти мужності й жіночності. Формування уявлень про ідеальні образи чоловіка і жінки, розкриття різноманіття культурного змісту чоловічих і жіночих ролей і їх взаємозамінність, створення умов для реалізації ідей гендерної рівності та забезпечення кожній дитині свободи вибору моделі гендерної поведінки, заохочення її індивідуальних інтересів і переваг;

- уявлення про партнерський характер життя в родині. Особливості сім'ї та сімейного побуту, різні події в житті сім'ї й дитини з перших його днів впливають на розвиток особистості дитини і формування його уявлень про партнерські відносини і майбутнього партнера;

- гуманне ставлення до дорослих, однолітків своєї та протилежної статі. Гуманні відносини відображають уміння дотримуватися норм і правил у спілкуванні, проявляти повагу до іншої людини, нетерпимість до антигуманності у відносинах між людьми. Між дітьми різної статі обмежений або майже обмежений досвід взаємодії та співпраці, що є наслідком відсутності умінь спілкуватися та співпрацювати з представниками своєї й протилежної статі;

- види гендерних уявлень. Специфіка гендерних уявлень молодших школярів набуває особливого значення в сучасних умовах освіти. Нині налічується більше ніж 26 видів гендеру, з якими молодші школярі

стикаються щодня – це і колір шкіри, національність, віросповідання, національний одяг, костюми, національні свята, традиції, обряди. Тому варто враховувати те, що у дитини може бути гендерна ідентичність відмінна від традиційної, і це необхідно брати до уваги в організації освітнього процесу;

- елементи знань про гендер. Знання про гендер у молодших школярів включає в себе уявлення суб'єкта про свою статеву приналежність, про типових представників своєї та протилежної статі, знання про відмінності між чоловіками і жінками, про соціальні ролі, процес засвоєння норм, правил поведінки, установок, призначення чоловіка і жінки в суспільстві;

- джерела інформації. Формування культури гендерних відносин у молодших школярів може відбуватися через знайомство з національними традиціями та звичаями народів країн, через читання художньої літератури (зі зверненням на специфічні риси поведінки героїв літературних творів, казок, оповідань, віршів), за допомогою колективних бесід із дітьми визначати правила поведінки в суспільстві для чоловіків і жінок;

- ігрова діяльність. Урахування гендерного аспекту при організації ігрової діяльності в початковій школі набуває домінуюче значення тому, що учасниками освітнього процесу є хлопчики і дівчата, дві протилежні статі, які думають, грають, слухають і чують по-різному, отже для гармонійного розвитку кожної дитини необхідно створювати відповідні умови (Ільїна, 2021).

Упровадження ігрової діяльності в якості об'єднувального чинника пояснюється педагогічним завданням створення адекватної моделі міжособистісної взаємодії, основою якої слугуватиме спеціально організована дидактична гра з принципово новими характеристиками. Суть зазначеної наукової позиції полягає у визначенні ігрової діяльності учня як засобу ефективної комунікації в процесі набуття складових культури гендерних відносин. Тому пропонувані ігри по відношенню до суб'єктів ігрової діяльності виступають об'єктом, на який спрямована їхня активність.

Уключення до ігрової діяльності суб'єктів обох статей одночасно з урахуванням їхніх гендерних особливостей у змісті пропонованих ігор указує на доцільність розглядати процес моделювання такого роду ігор із позиції включення двох суб'єктів (суб'єктів різної статі), які об'єднані в ігровій діяльності спільним об'єктом – пропонованою для спільної діяльності грою. За такого підходу виникають суб'єкт-об'єкт-суб'єктні відносини, за яких суб'єкти є носіями різного гендеру, а об'єктом виступає ігрова діяльність.

Аналіз класифікацій відомих педагогічних ігор дав змогу визначити структуру гендерних педагогічних ігор на основі суб'єкт-об'єкт-суб'єктної взаємодії.

З переходом до навчання у закладі загальної середньої освіти ігри залишаються провідним видом діяльності й певною мірою конкурують із

навчанням. Порівняння навчальної та ігрової діяльності дає можливість виділити ряд переваг останньої: гра розвиває комунікативні здібності, логічне мислення, вчить передбачати наслідки своїх і чужих учинків, ознайомлює з нормами поведінки, виробляє активне ставлення до життя, розвиває наочно-образне та логічне мислення. У процесі гри здобувач початкової освіти усвідомлює себе активним суб'єктом ігрової діяльності та учасником колективу, моделює міжособистісні стосунки, проявляє здібності до комунікації, що виявляються у вирішенні конфліктів та проблем, які можуть виникати у міжособистісних стосунках із однолітками. За допомогою гри педагог привертає увагу дітей, підвищує активність, полегшує запам'ятовування освітнього матеріалу. Перелічені переваги ігрової діяльності дають підстави припустити, що організація ігор в освітньому процесі початкової школи, яка має тривалий успішний досвід вирішення комплексу педагогічних завдань (розвиток пізнавальної активності, формування мотивації до навчання, розвиток комунікативних умінь тощо), потенційно може вирішувати й завдання організації міжособистісного спілкування молодших школярів із урахуванням їхніх гендерних особливостей, що утворюватиме основу для формування в них культури гендерних відносин (Дороніна, 2009, с. 22).

Реалізація суб'єкт-об'єкт-суб'єктного підходу вимагає досягнення оптимального поєднання різних інструментів навчання, з яких найбільш ефективним є навчання дією, що реалізується стимулюванням самостійної пошукової роботи здобувачів вищої освіти за допомогою різних прийомів і доповнюється контролем за освітнім процесом із боку викладача. Широке впровадження даних інструментів сприятиме подоланню розриву між знаннями і їх практичною реалізацією (Льїна, 2021).

Для організації гендерних педагогічних ігор слід урахувати такі умови:

- взаємодія учасників ігрової діяльності має будуватися на основі суб'єкт-об'єкт-суб'єктної взаємодії, що передбачає активну участь хлопців і дівчат;
- ігрова діяльність повинна бути значимою для дітей, торкатись частин об'єктивної реальності, але при цьому пошук рішення щодо вирішення ігрової ситуації не повинен бути очевидним, а передбачати дослідницький пошук, можливу варіативність. Ігровий сценарій, що є основною ідеєю, можуть підказати самі діти;
- передбачуваний результат ігрової діяльності повинен бути відчутним, значущим для дітей. У цьому й проявляється особлива значимість суб'єкт-об'єкт-суб'єктної взаємодії в процесі організації спільної ігрової діяльності з учнями початкових класів. Результатом виступають знання і вміння учнів взаємодіяти, бажання брати участь у колективних справах, інтерес до організованої спільної діяльності, культура гендерних відносин.

Під час створення гендерних педагогічних ігор можна запропонувати використовувати:

- Танграм;
- Lego-цеглинки;
- створення спільних проєктів, лепбуків;
- настільні ігри;
- створення власних коміксів;
- створення квестів.

Розроблення та використання гендерних педагогічних ігор виступає продуктивним засобом формування потрібних знань, умінь, уявлень, переконань, які природним шляхом утворюються за результатами набуття досвіду виконання різного роду завдань у налагодженні міжособистісної взаємодії. Для молодшого шкільного віку характерним є включення в ігрову діяльність із урахуванням гендерних ознак: хлопчики віддають перевагу іграм з хлопчиками, а самі ігри мають специфічне забарвлення, яке можна охарактеризувати з позиції гендерних особливостей хлопчиків. Так само дівчата віддають перевагу іграм із іншими дівчатами, які також мають власні гендерні особливості («Сім'я», «Лікарня», «Магазин», «Перукарня», «Ательє» тощо).

Беручи до уваги спільне для обох статей прагнення включатись в ігрову діяльність, можемо констатувати, що використання в освітньому процесі ігрової діяльності має потенціал для вирішення будь-яких завдань, що пов'язані з необхідністю набуття досвіду ефективної комунікації. У даному випадку комунікація потребує налагодження взаємодії між дітьми різної статі з метою усвідомлення ними відмінностей учасників ігрової взаємодії, набуття досвіду врахування таких відмінностей і на цій основі формування свідомого вибору моделі поведінки під час соціальної взаємодії за межами освітнього закладу (Овчарук, 2004).

Побудова гендерних відносин молодших школярів на суб'єкт-об'єкт-суб'єктній позиції ґрунтується на особистісно орієнтованій моделі виховання людини з активною життєвою позицією, яка прагне творчо підходити до вирішення різних життєвих ситуацій, має власну думку та вміє відстоювати її.

Використання суб'єкт-об'єкт-суб'єктних відносин дозволяє змоделювати гендерні педагогічні ігри на різних уроках у початковій школі як спільну навчально-ігрову діяльність молодших школярів і виховати в них здатність взаємодіяти з представниками своєї та протилежної статі.

Висновки. Отже, використання гендерних педагогічних ігор на основі суб'єкт-об'єкт-суб'єктних відносин, що забезпечує розкриття гендерної культури дитини (здатність приймати самостійні відповідальні рішення в ситуаціях самовизначення, здатність активно й усвідомлено взаємодіяти з соціальним середовищем, відстоюючи власну незалежність й індивідуальність), призведе до успішного розвитку в цілому. Основи характеру та майбутньої поведінки дорослої людини закладаються в дитинстві. Тому суть ігор, в які грає дитина, формує його подальше світогляд на все життя.

Список використаної літератури

1. Державний стандарт початкової освіти (постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р., № 87) [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://inlnk.ru/bBNzw>
2. Концепція Нової Української Школи : ухвалений рішенням колегії МОН 27 жовтня 2016 р. URL: <https://inlnk.ru/bxjNk>
3. Нова українська школа : poradnyk dlya vchytelya / Під заг. ред. Бібік Н. М. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
4. Ільїна О.О. Формування готовності майбутніх учителів початкових класів до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів: дис. канд. пед. наук : 13.00.04 / Українська інженерно-педагогічна академія. Харків, 2021. 291 с.
5. Дороніна Т.О. Проблема визначення поняття «гендерний підхід» у сучасній науці та освіті. *Наукові праці Донецького національного технічного університету*. Сер.: Педагогіка, психологія і соціологія. Донецьк: ДВНЗ «ДонНТУ». 2009. Вип. 3 (145). С. 22–27.
6. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики / за заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : К.І.С, 2004. 112 с.

References.

1. *Derzhavny`j standart pochatkovoyi zagal`noyi osvity* [The standard is the standard povchatkoy zagalenoya and osvity] [Elektronnyj resurs] – Rezhym dostupu: <https://inlnk.ru/bBNzw> [in Ukrainian].
2. *Kontseptsiiia Novoi Ukrainiskoi Shkoly : ukhvalenyi rishenniam kolehii MON 27 zhovtnia 2016 r.* [The concept of the New Ukrainian School: approved by the decision of the Board of the Ministry of Education and Science on October 27, 2016.] URL: <https://inlnk.ru/WDDxk> [in Ukrainian].
3. *Nova ukrayins'ka shkola : poradnyk dlya vchytelya* [New Ukrainian school: a guide for teachers]. Kyiv: TOV «Vydavnychiy dim «Pleiady». [in Ukrainian]
4. Ilyina O.O. (2021) *Formuvannya hotovnosti maybutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv do vykhovannya kul'tury hendernykh vidnosyn u molodshykh shkolyariv* [Formation of readiness of future teachers of initial classes to education of culture of gender relations at school children]. Kharkiv [in Ukrainian].
5. Doronina T.O (2009) *Problema vyznachennya ponyattya «hendernyy pidkhid» u suchasniy nauksi ta osviti* [The problem of defining the concept of "gender approach" in modern science and education]. Donetsk: DonNTU [in Ukrainian].
6. Ovcharuk O.V. (2004). *Kompetentnisnyy pidkhid u suchasniy osviti: svitovyy dosvid ta ukrayins'ki perspektyvy* [Competence approach in modern education: world experience and Ukrainian prospects]. Kyiv: KIS [in Ukrainian].

Ільїна О.О., Отрошко Т.Ф. Підготовки до розроблення та використання в освітньому процесі початкової школи гендерних педагогічних ігор на основі суб'єкт-об'єкт-суб'єктного підходу.

У статті розкрито питання підготовки до розроблення та використання в освітньому процесі початкової школи гендерних педагогічних ігор на основі суб'єкт-об'єкт-суб'єктного підходу. З'ясовано, що одне з основних завдань вищої школи – професійно компетентний майбутній фахівець, який здатен вільно й активно мислити, самостійно генерувати та втілювати нові ідеї й технології навчання та виховання. Проведений аналіз останніх досліджень і публікацій. На основі узагальнення теоретичних положень та понять «гендер», «культура», «гендерна культура», розкрито суть поняття «культура гендерних відносин молодших школярів». Виділені складові гендеру молодшого шкільного віку. Визначено структуру гендерних педагогічних ігор на основі суб'єкт-об'єкт-суб'єктної взаємодії. Обґрунтовано, що для організації гендерних педагогічних ігор слід урахувати певні умови. Для створення гендерних педагогічних ігор запропоновані ігрові техніки. Зроблений висновок, що використання гендерних педагогічних ігор на основі суб'єкт-об'єкт-суб'єктних відносин призведе до успішного розвитку дитини в цілому.

Ключові слова: майбутні учителі початкової школи, професійна підготовка, компетентність, молодші школярі, гендер, культура гендерних відносин, Нова українська школа, ігрова діяльність, суб'єкт-об'єкт-суб'єктний підхід.

Ильина Е.А., Отрошко Т.Ф. Подготовка к разработке и использованию в образовательном процессе начальной школы гендерных педагогических игр на основе субъект-объект-субъектного подхода.

В статье раскрыты вопросы подготовки к разработке и использованию в образовательном процессе начальной школы гендерных педагогических игр на основе субъект-объект-субъектного подхода. Выяснено, что одна из основных задач высшей школы – профессионально компетентный будущий специалист, способный свободно и активно мыслить, самостоятельно генерировать и воплощать новые идеи и технологии обучения и воспитания. Проведен анализ последних исследований и публикаций. На основе обобщения теоретических положений и понятий «гендер», «культура», «гендерная культура» раскрыта суть понятия «культура гендерных отношений младших школьников». Выделены составляющие гендера младшего школьного возраста. Определена структура гендерных педагогических игр на основе субъект-объект-субъектного взаимодействия. Обосновано, что для организации гендерных игр следует учитывать определенные условия. Для создания гендерных педагогических игр предложены игровые техники. Сделан вывод, что использование гендерных педагогических игр

на основе субъект-объект-субъектных отношений приведет к успешному развитию ребенка в целом.

Ключевые слова: будущие учителя начальной школы, профессиональная подготовка, компетентность, младшие школьники, гендер, культура гендерных отношений, Новая украинская школа, игровая деятельность, субъект-объект-субъектный подход.

Ilina O.O, Otroshko T.F. Preparation for the development and use of gender pedagogical games in the educational process of primary school on the basis of subject-object-subject approach.

The article reveals the issue of preparation for the development and use of gender pedagogical games in the educational process of primary school on the basis of subject-object-subject approach. It was found that one of the main tasks of higher education is a professionally competent future specialist who is able to think freely and actively, independently generate and implement new ideas and technologies of teaching and education. An analysis of recent research and publications. Based on the generalization of theoretical positions and concepts "gender", "culture", "gender culture", the essence of the concept "culture of gender relations of junior schoolchildren" is revealed. Selected components of the gender of primary school age: the ability to identify with members of the same sex; the ability to relate their gender behavior to the behavior of others; knowledge of "female" and "male" activities, professions; external and internal aspects of masculinity and femininity; ideas about the partnership nature of family life; humane treatment of adults, peers of the same and opposite sex; types of gender representations; elements of knowledge about gender; sources; game activity. The structure of gender pedagogical games on the basis of subject-object-subject interaction is determined. It is substantiated that certain conditions should be taken into account for the organization of gender pedagogical games. Game techniques are offered for creation of gender pedagogical games. It is concluded that the use of gender pedagogical games based on subject-object-subject relations will lead to the successful development of the child as a whole.

Key words: future primary school teachers, professional training, competence, junior schoolchildren, gender, culture of gender relations, New Ukrainian school, game activity, subject-object-subject approach.